

Rozwiązania polityczno- ustrojowe w PRL

Tomasz A. Winiarczyk

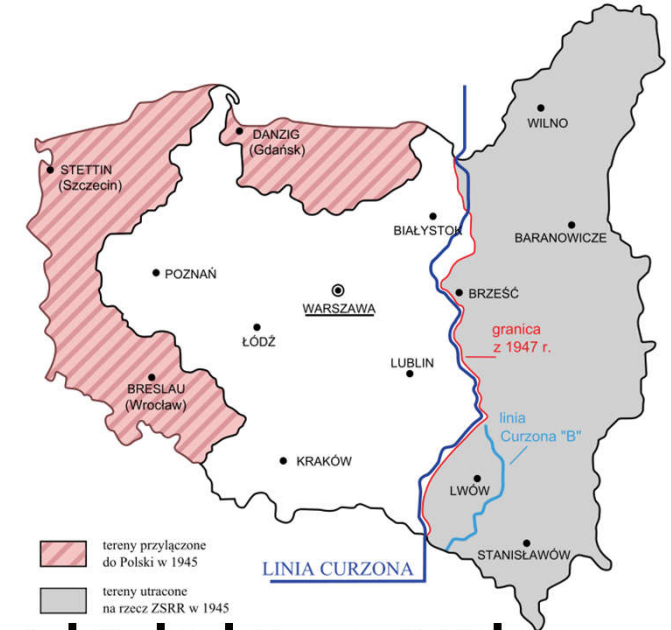
przejęcie władzy przez komunistów

- ❑ Deklaracja jałtańska ws. Polski (Wielka Trójka luty 1945 r.) – Churchill, Roosevelt i Stalin podjęli decyzje dot. przyszłości Polski
- ❑ Stalin po wkroczeniu na ziemie polskie rozpoczął politykę faktów dokonanych.

Deklaracja jałtańska ws. Polski

- Polska miała być państwem niepodległym, silnym i demokratycznym.
- W skład rządu mieli wejść przywódcy z terenu kraju i z zagranicy.
- Międzynarodowa komisja miała zreorganizować dotychczas działający rząd tymczasowy.
- Powołany nowy Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej zobowiązany został do przeprowadzenia wolnych wyborów opartych na głosowaniu powszechnym i tajnym, w których uczestniczyć mieli kandydaci ze wszystkich partii demokratycznych.
- Po powstaniu TRJN mocarstwa miały nawiązać z nim stosunki dyplomatyczne i wymienić ambasadorów.
- Wschodnia granica Polski oparta zostanie na tzw. linii Curzona, a na zachodzie i północy Polska otrzyma znaczne przyrosty terytorialne kosztem Niemiec.

Krajowa Rada Narodowa

- ❑ ciało polityczne utworzone podczas II wojny światowej przez Polską Partię Robotniczą (PPR) o charakterze samozwańczego polskiego parlamentu powstającego już faktycznie państwa komunistycznego.
- ❑ Zapowiedziano powołanie Rządu Tymczasowego oraz budowę aparatu państwowego w terenie. Miały go tworzyć powstające w konspiracji rady narodowe oparte na rozwiązaniach z ZSRR.
- ❑ Powstała z inicjatywy Władysława Gomułki bez uprzedniej formalnej zgody moskiewskiej centrali, ale z jej późniejszą akceptacją.
- ❑ Jej powstanie było ostrzeżeniem dla Rządu RP na uchodźstwie, że jeśli ten nie zmieni polityki wobec ZSRR, to Stalin może uchylić się od wznowienia stosunków dyplomatycznych i uznać KRN jako nowy polski ośrodek kierowniczy.

Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego

- ❑ Samozwańczy, marionetkowy, tymczasowy organ władzy wykonawczej w Rzeczypospolitej Polskiej, działający od 21 lipca do 31 grudnia 1944, na obszarze zajmowanym przez Armię Czerwoną po okupacji niemieckiej – między przesuwającą się linią frontu sowiecko-niemieckiego a Linia Curzona.
- ❑ Od 1 sierpnia 1944 r. siedzibą PKWN był Lublin.
- ❑ Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego – odezwa Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego do narodu polskiego ogłoszona z datą 22 lipca 1944. Jako miejsce ogłoszenia podano miasto Chełm. W rzeczywistości został podpisany i zatwierdzony przez Józefa Stalina w Moskwie 20 lipca 1944.

Rząd Tymczasowy RP

- ❑ Rząd marionetkowy powołany formalnie przez KRN, faktycznie decyzją polityczną Józefa Stalina 31 grudnia 1944 w miejsce PKWN.
- ❑ Polscy komuniści działający pod patronatem ZSRR oficjalnie powołali swój rząd – konkurencyjny wobec Rządu RP na uchodźstwie powszechnie uznawanego na forum międzynarodowym – przejmując w ten sposób władzę nad zajętymi przez Armię Czerwoną ziemiami polskimi leżącymi na zachód od linii Curzona (element tzw. „polityki faktów dokonanych”); był to dowód znaczącego usztywnienia stanowiska ZSRR wobec mocarstw anglosaskich koalicji antyhitlerowskiej co do roli Rządu RP na uchodźstwie w tworzeniu powojennych władz Polski.

Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej

- ❑ Rząd Rzeczypospolitej Polskiej powołany w Warszawie przez prezydenta Krajowej Rady Narodowej Bolesława Bieruta 28 czerwca 1945 na podstawie porozumienia zawartego na konferencji w Moskwie odbytej w dniach 17–21 czerwca pomiędzy członkami KRN i Rządu Tymczasowego RP a częścią polityków ludowych skupionych wokół byłego premiera na uchodźstwie Stanisława Mikołajczyka, a także częścią polityków PPS, jak również przedstawicieli środowisk intelektualnych z kraju.
- ❑ 29 czerwca 1945 Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej został uznany przez Szwecję i Francję, 5 lipca przez USA i Wielką Brytanię; uznawały go także inne państwa koalicji antyhitlerowskiej, m.in. Chiny, Włochy i Kanada, natomiast uznania odmówiły mu m.in. Watykan, Hiszpania, Irlandia, Portugalia, Kuba, Liban i Salwador.
- ❑ Premierem Edward Osóbka-Morawski.

referendum 1946 r.

- ❑ sfalszowane referendum przeprowadzone w Polsce 30 czerwca 1946 roku w oparciu o ustawy: o głosowaniu ludowym uchwaloną przez Krajową Radę Narodową 27 kwietnia 1946 (określającą treść pytań referendalnych i termin głosowania) i ustawę o przeprowadzeniu głosowania ludowego (określającą ordynację głosowania) uchwaloną przez KRN 28 kwietnia 1946
- ❑ pytania:
  1. Czy jesteś za zniesieniem Senatu?
  2. Czy chcesz utrwalenia w przyszłej Konstytucji ustroju gospodarczego, zaprowadzonego przez reformę rolną i unarodowienie podstawowych gałęzi gospodarki krajowej, z zachowaniem ustawowych uprawnień inicjatywy prywatnej?
  3. Czy chcesz utrwalenia zachodnich granic Państwa Polskiego na Bałtyku, Odrze i Nysie Łużyckiej?
- ❑ Pytania zostały tak sformułowane, by wymuszać pozytywną odpowiedź na każde z nich.
- ❑ Zasięg fałszerstwa wyglądał następująco:
  - głosów „tak” na pierwsze pytanie według danych oficjalnych – 68%, według poufnych – 26,9%
  - głosów „tak” na drugie pytanie: dane oficjalne – 77,1%, dane poufne – 42%
  - głosów „tak” na trzecie pytanie: dane oficjalne – 91,4%, poufne – 66,9%.

wybory do Sejmu Ustawodawczego

- ❑ Polski Sejm wybrany dnia 19 stycznia 1947 r. w sfalszowanych przez komunistyczną Polską Partię Robotniczą wyborach, powołany w celu przyjęcia nowej konstytucji (Senat zlikwidowano).
- ❑ Zachowane źródła nie pozwalają na odtworzenie prawdziwego wyniku wyborów.
- ❑ 5 lutego 1947 r. Sejm wybrał na stanowisko Prezydenta RP Bolesława Bieruta.
- ❑ 19 lutego 1947 r. Sejm uchwalił Małą Konstytucję.

Mała Konstytucja 1947 r.

- ❑ **Ustawa Konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej.**
  - 32 artykuły ujęte w dziewięciu rozdziałach
  - odwoływała się również do niektórych artykułów Ustawy z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej
  - miała obowiązywać „do czasu wejścia w życie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej”
- ❑ **Najwyższymi organami państwa były: Sejm Ustawodawczy – w zakresie władzy ustawodawczej, Prezydent Rzeczypospolitej, Rada Państwa i Rada Ministrów (Rząd Rzeczypospolitej) – w zakresie władzy wykonawczej, oraz niezależne sądy – w zakresie wymiaru sprawiedliwości.**
- ❑ **Przyjęto zasadę nadrzędności organu przedstawicielskiego – Sejmu Ustawodawczego (o kadencji pięcioletniej).**

Kompetencje Rady Państwa były następujące:

- zwierzchni nadzór nad radami narodowymi
- wstępne zatwierdzanie dekretów z mocą ustawy wydanych przez Radę Ministrów na podstawie ustawowego upoważnienia Sejmu
- podejmowanie uchwał w przedmiocie wprowadzenia stanu wyjątkowego lub wojennego
- wyrażanie zgody na ogłoszenie ustaw o budżecie, narodowym planie gospodarczym i poborze rekruta w przypadkach przewidzianych w art. 8 Małej Konstytucji
- rozpatrywanie sprawozdań Najwyższej Izby Kontroli

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza

- hegemoniczna partia komunistyczna utworzona 15 grudnia 1948, poprzez połączenie Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej, po przeprowadzeniu czystek w ich szeregach (istniała do 30 stycznia 1990).**
- Realizowała ideologię marksizmu-leninizmu.**
- Była partią masową, kierującą centralnie zarządzaną i zbiurokratyzowaną gospodarką, sprawującą władzę państwową w sposób totalitarny, dążącą do totalitarnego kontrolowania wszystkich sfer życia społecznego.**

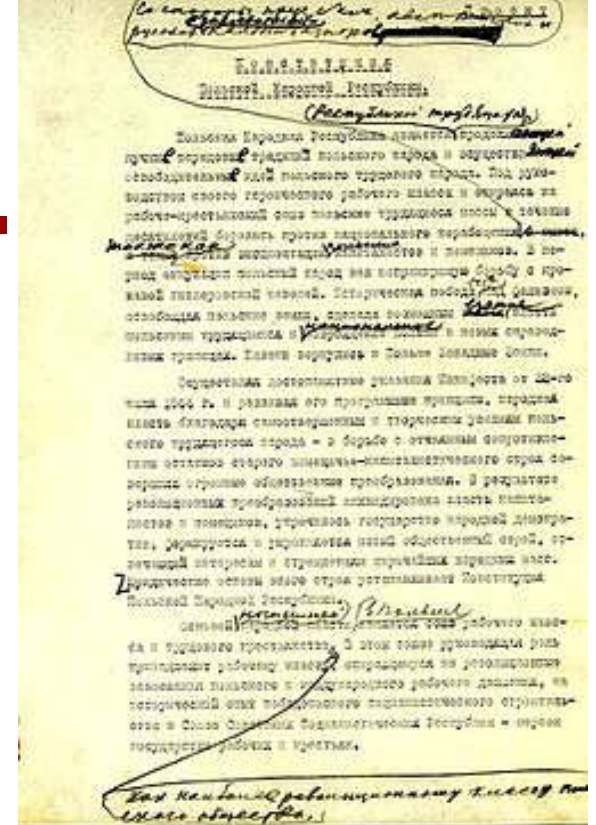
Front Jedności Narodu

- instytucja społeczno-polityczna podporządkowana PZPR i realizująca jej cele polityczne, utworzona w 1952 r., obejmująca partie polityczne (PZPR, ZSL i SD), związki zawodowe i inne organizacje społeczne, do 1956 r. działająca pod nazwą Front Narodowy
- w 1983 r. FJN został rozwiązany, jego kontynuację stanowił PRON

Konstytucja PRL 1952 r.

- ❑ Uchwalona przez Sejm Ustawodawczy 22 lipca 1952, opublikowana 23 lipca 1952, weszła w życie 23 lipca 1952 z mocą obowiązującą od 22 lipca 1952 i zmieniona z dniem 31 grudnia 1989 w Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej.
- ❑ Była głównie aktem deklaratywno-propagandowym.
- ❑ Nie regulowała działania głównego ośrodka władzy politycznej, czyli PZPR, skąd wynikała jej fasadowość.

Projekt Konstytucji PRL w języku rosyjskim z naniesionymi odręcznie poprawkami przez Józefa Stalina

Konstytucja 1952 r.

- nowa nazwa państwa: Polska Rzeczpospolita Ludowa**
- zasada jedności władzy państwowej (zerwanie z zasadą trójpodziału władzy)**
- państwo jest republiką ludu pracującego**
- władza najwyższa należała do Sejmu jako emanacji „woli ludu”, któremu podporządkowane były inne instytucje: sądownictwo oraz władza wykonawcza z rządem i Radą Państwa (głowa państwa)**

Czerwiec 1956 r.

- Pierwszy w PRL strajk generalny i demonstracje uliczne, które miały miejsce w końcu czerwca 1956 w Poznaniu.
- Protesty zostały krwawo stłumione przez wojsko i milicję, a samo wydarzenie było przez propagandę PRL bagatelizowane jako „wypadki czerwcowe” lub przemilczane.
- Do stłumienia powstania użyto 10 tys. żołnierzy i 400 czołgów.
- Zginęło 58 osób.

Marzec 1968 r.

- ❑ określenie kryzysu społeczno-politycznego obejmującego protesty studenckie oraz rozgrywkę polityczną w kierownictwie PZPR, połączoną z represjami wobec obywateli pochodzenia żydowskiego, który rozpoczął się w czerwcu 1967 roku, apogeum osiągnął między 1967 a 1968 rokiem, by wygasnąć późnym latem tegoż roku
- ❑ ostra walka frakcyjna wewnątrz rządzącej Polską Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
- ❑ kryzys społeczny będący skutkiem rozczarowania systematycznym kurczeniem się obszaru swobód obywatelskich i demokracji po wielkich przemianach 1956 roku
  - np. zarzucenie spektaklowi *Dziady* w reż. K. Dejmką szkodliwości politycznej i tendencyjnego charakteru
  - represjonowano przedstawicieli środowisk twórczych za protesty przeciwko cenzurze (List 34)
- ❑ użycie przez władzę antysemickich stereotypów i uprzedzeń skutkujące masową emigracją resztek społeczności żydowskiej z Polski

Grudzień 1970 r.

- protesty robotników w Polsce w dniach 14–22 grudnia 1970 (demonstracje, protesty, strajki, wiece, zamieszki) głównie w Gdyni, Gdańsku, Szczecinie i Elblągu, stłumione przez milicję i wojsko
- przyczyną strajków i demonstracji była wprowadzona 12 grudnia podwyżka cen detalicznych mięsa, przetworów mięsnych oraz innych artykułów spożywczych w czasach, gdy obowiązywały ceny regulowane urzędowo
- zostało zabitych 41 osób
- wewnętrzpartyjne rozgrywki w PZPR posłużyły skompromitowaniu Gomułki i w efekcie odsunięcia go od władzy (na stanowisku pierwszego sekretarza KC PZPR zastąpił go 20 grudnia Edward Gierek

Czerwiec 1976 r.

- ❑ fala strajków i protestów, do których doszło w PRL pod koniec czerwca 1976, po ogłoszeniu przez rząd Piotra Jaroszewicza wprowadzenia drastycznych podwyżek cen urzędowych na niektóre artykuły konsumpcyjne
- ❑ początkowo strajki w 97 zakładach, m.in. w Radomiu, Ursusie i Płocku, rozszerzyły się do 112 zakładów i ponad 80 tys. osób - liczne aresztowania, zwolnienia z pracy, „wilcze bilety” (nieoficjalny zakaz podejmowania pracy) robotników podejrzewanych o aktywny udział w kradzieżach
- ❑ założenie Komitetu Obrony Robotników, który organizował pomoc prawną i materialną dla aresztowanych robotników i ich rodzin
- ❑ rząd PRL wycofał się wkrótce z podwyżek wprowadzając rekompensaty proporcjonalne do wysokości płac, co dodatkowo napędziło inflację i przyspieszyło nadchodzące problemy gospodarcze

rewizja Konstytucji 1976 r.

- Ustawą z 10 lutego 1976 wprowadzono postanowienie, że Polska jest państwem socjalistycznym (w miejsce dotychczasowego określenia – państwo demokracji ludowej), PZPR – przewodnią siłą społeczeństwa w budowie socjalizmu, zaś PRL w swej polityce umacnia przyjaźń i współpracę ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich i innymi państwami socjalistycznymi.
- Zapisy te wywołały protesty społeczne.

1980-1981 r.

- ❑ żywiłowe strajki zapoczątkowane VII 1980 na Lubelszczyźnie będące reakcją na podwyżki cen mięsa i wędlin, wprowadzone przez ówczesną ekipę rządzącą Edwarda Gierka, kontynuowane VIII 1980 na Wybrzeżu, które rozwinęły się w strajki ogólnopolskie
- ❑ określane przez władzę jako "nieuzasadnione przerwy w pracy"
- ❑ utworzono Międzyzakładowy Komitet Strajkowy z Lechem Wałęsą na czele, w skład którego weszli przybyli do stoczni delegaci innych strajkujących zakładów
- ❑ spisano 21 postulatów MKS; pierwszym i najważniejszym było utworzenie niezależnych od władzy i pracodawców związków zawodowych

Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”

- fala sierpniowych strajków z 1980 r. doprowadziła do powstania NSZZ "Solidarność" – pierwszej w krajach komunistycznych, niezależnej od władz, legalnej organizacji związkowej
- po zawarciu porozumień społecznych między komisją rządową a Międzyzakładowym Komitetem Strajkowym komitety strajkowe przekształciły się w komisje założycielskie NSZZ „Solidarność”
- 10 XI 1980 NSZZ „Solidarność” został zarejestrowany

stan wojenny

- ❑ 13 XII 1981 r. dekretem Rady Państwa wprowadzono na terenie całego kraju stan wojenny
- ❑ zawieszony 31 grudnia 1982 roku, a zniesiono go 22 lipca 1983 roku
- ❑ zawieszono podstawowe prawa i wolności obywatelskie, wprowadzono tryb doraźny w sądach, zakazano strajków, demonstracji, milicja i wojsko mogły każdego legitymować i przeszukiwać obywateli
- ❑ wprowadzono godzinę milicyjną od godz. 22 do 6 rano, a na wyjazdy poza miejsce zamieszkania potrzebna była przepustka
- ❑ Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego – pozakonstytucyjny organ administrujący Polską w czasie stanu wojennego
- ❑ celem reżimu było zniszczenie wielomilionowego ruchu „Solidarności”
- ❑ w pierwszych dniach stanu wojennego internowano ok. 5 tys. osób
- ❑ wojskowy zamach stanu kosztował życie co najmniej kilkudziesięciu Polaków

Chris Niedenthal, Warszawa, grudzień 1981. Pierwsze dni stanu wojennego. W kinie Moskwa wyświetlano film Francisca Forda Coppoli "Czas Apokalipsy"

1988 r.

- ❑ fala strajków, które wybuchły wiosną i latem 1988 w polskich zakładach i przedsiębiorstwach
- ❑ strajki pośrednio doprowadziły do podjęcia próby porozumienia władz komunistycznych i opozycji w ramach obrad Okrągłego Stołu, czego skutkiem była transformacja ustrojowa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

Polska w okresie transformacji systemowej

Tomasz A. Winiarczyk

Rosja za rządów Michaiła Gorbaczowa

- ❑ po śmierci Konstantina Czernienki 11 marca 1985 nadzwyczajne plenum KC wybrało Gorbaczowa na Sekretarza Generalnego KC KPZR
- ❑ Gorbaczow objął władzę podczas kryzysu gospodarczego w Związku Radzieckim oraz pogorszenia stosunków pomiędzy ZSRR a Zachodem
- ❑ wysunął hasło uskorienija („przyspieszenia”), dążąc do przełamania wieloletniej stagnacji odziedziczonej po rządach Breżniewa, która zahamowała rozwój gospodarczy
- ❑ w 1986 zainicjował politykę pieriestrojki („przebudowy”), która obejmowała modernizację gospodarki, zwiększenie swobód obywatelskich, ograniczenie korupcji i ocieplenie stosunków z Zachodem
- ❑ w ramach pieriestrojki Gorbaczow wprowadził głasnost („jawność”), w ramach którego zniesiono cenzurę oraz wycofano z konstytucji zapis o kierowniczej roli KPZR
- ❑ wycofał się z wojny radziecko-afgańskiej i rozpoczął spotkania na szczycie z prezydentem Stanów Zjednoczonych Ronaldem Reaganem w celu ograniczenia broni jądrowej i zakończenia zimnej wojny
- ❑ w maju 1989 Zjazd Deputowanych Ludowych (powołany w czerwcu 1988 urząd wybierający członków Rady Najwyższej) wybrał Gorbaczowa na prezydenta Związku Radzieckiego
- ❑ po jesieni narodów wewnątrz kraju narastające nastroje nacjonalistyczne groziły rozpadem Związku Radzieckiego, co skłoniło marksistowsko-leninowskich „twardogłowych” do przeprowadzenia nieudanego puczu sierpniowego przeciwko Gorbaczowowi w 1991 roku
- ❑ po puczu Związek Radziecki rozwiązał się wbrew woli Gorbaczowa, a on sam podał się do dymisji

strajki 1988 r.

- dwukrotnie strajki – wiosna i lato
- sierpień: władze zdecydowały się na wstępne rozmowy z opozycją

rozmowy Wałęsa-Kiszczak

- 31 sierpnia: niepowodzenie, ale ustalono nowy termin spotkania
- Lech Wałęsa nawoływał zakłady do zakończenia strajków
- 15 września: kolejne spotkanie
- 16 września: początek rozmów w Magdalence, w których wzięło udział 25 osób (przygotowania do Okrągłego Stołu)
- 27 stycznia 1989 roku podczas rozmów w Magdalence oficjalnie zdecydowano się na rozpoczęcie obrad Okrągłego Stołu

wydarzenia polityczne PRL

- nowym premierem został uchodzący za partyjnego liberała Mieczysław Rakowski
- 23 grudnia 1988 roku: Sejm PRL przyjął ustawę o wolności inicjatywy gospodarczej (umożliwienie zakładania małych prywatnych przedsiębiorstw oraz zezwolenie na wolny handel obcymi walutami)

Okrągły Stół

- negocjacje prowadzone od 6 lutego do 5 kwietnia 1989 przez przedstawicieli władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, demokratycznej opozycji oraz stron kościelnych (przedstawiciele Kościoła katolickiego i Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego)

ustalenia Okrągłego Stołu

- ❑ utworzenie Senatu z liczbą 100 senatorów; wybory większościowe (po 2 senatorów z każdego województwa, a w woj. warszawskim i katowickim po 3);
- ❑ kwotowe wybory do Sejmu – 65% miejsc (299 mandatów) miało być zagwarantowane dla PZPR, ZSL i SD (60%) oraz dla prokomunistycznych organizacji katolików – PAX, UChS i PZKS (5%). Ważny jest fakt, iż liczbę 299 podzielono na 264 i 35, z czego pierwsze były obsadzone w wyniku wyborów w okręgach wielomandatowych, a drugie z tzw. listy krajowej, na której znajdowali się najbardziej znani przedstawiciele partyjni; o pozostałe 35% miejsc (161 mandatów) mieli walczyć w wolnych wyborach kandydaci bezpartyjni;
- ❑ utworzenie urzędu Prezydenta PRL, wybieranego przez Zgromadzenie Narodowe na 6-letnią kadencję;
- ❑ zwiększenie roli Sejmu jako naczelnego organu państwa, likwidacja Rady Państwa
- ❑ zmiana prawa o stowarzyszeniach, która umożliwiła rejestrację NSZZ „Solidarność”, NSZZ RI „Solidarność”, NZS;
- ❑ większe kompetencje Trybunału Konstytucyjnego oraz Rzecznika Praw Obywatelskich
- ❑ dostęp opozycji do mediów (np. raz w tygodniu półgodzinna audycja w TVP, reaktywowanie „Tygodnika Solidarność”, powstanie dziennika opozycyjnego – Gazety Wyborczej);
- ❑ przyjęcie „Stanowiska w sprawie polityki społecznej i gospodarczej oraz reform systemowych” jednak bez większych konkretów w sprawie reform gospodarczych.

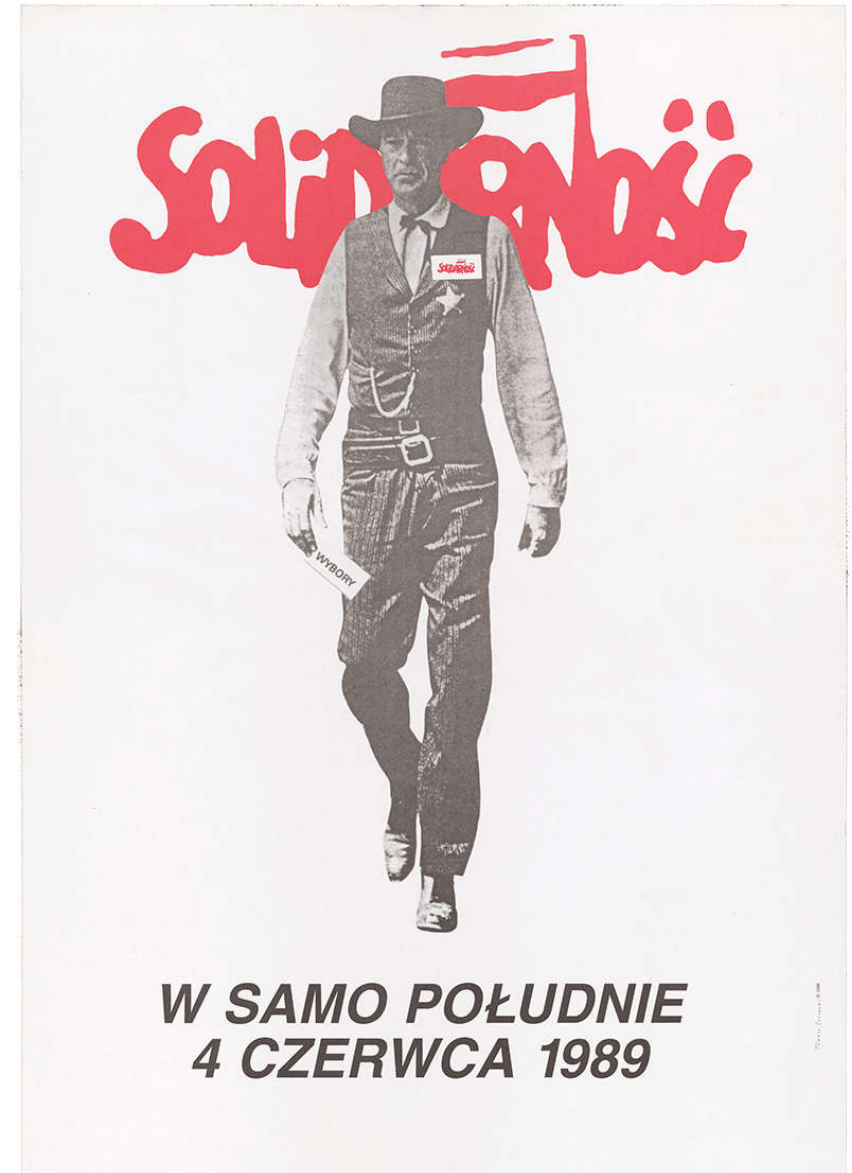

zmiana Konstytucji

- uchwalono 7 kwietnia 1989 r.**
- wprowadzono rozdziały o powołaniu Senatu PRL (drugiej izby parlamentu) oraz ustanowiono urząd Prezydenta PRL**

wybory czerwcowe

- wybory odbyły się w dwóch turach: 4 i 18 czerwca
- zakończyły się zwycięstwem „Solidarności”, która zdobyła wszystkie możliwe do obsadzenia miejsca w Sejmie (169) oraz 99 miejsc w Senacie

wybory Prezydenta

- 19 lipca 1989 roku
Zgromadzenie Narodowe
wybrało na urząd
prezydenta Wojciecha
Jaruzelskiego
- Jaruzelski zdobył 270 na
537 głosów

rząd Tadeusza Mazowieckiego

- ❑ prezydent Wojciech Jaruzelski zaproponował Czesławowi Kiszczakowi objęcie urzędu premiera, który nie był w stanie stworzyć rządu
- ❑ „Gazeta Wyborcza” rzuciła hasło: „Wasz prezydent, nasz premier”
- ❑ 24 sierpnia 1989 roku premierem został Tadeusz Mazowiecki
  - rząd oparty o koalicję „Solidarności” z ZSL i SD, a także z udziałem ministrów z PZPR (w tym w resortach siłowych)

zmiana Konstytucji

- **29 grudnia Sejm przyjął poprawkę do Konstytucji, która zmieniała nazwę państwa na Rzeczpospolita Polska, usuwała zapis o przewodniej roli PZPR i o sojuszu z ZSRR i wykreślała sformułowania o socjalizmie**

reformy Balcerowicza

- tzw. plan Balcerowicza
- zmieniły ustrój gospodarczy kraju oraz wprowadziły gospodarkę rynkową
- ogłoszono 17 grudnia 1989 roku, a wszedł w życie 1 stycznia 1990 roku

Jesień Narodów

- proces przemian ustrojowych w bloku wschodnim, który doprowadził do upadku komunizmu w Europie Środkowo-Wschodniej
- kulminacyjny moment tego procesu przypadł na jesień 1989, zaś jego przyczyną była negatywna ocena dotychczasowych rządów przez obywateli

Węgry – trójkątny stół (VI 1989)

- ❑ 1988 w wewnętrzzpartyjnej rozgrywce zwyciężyli reformatorzy
- ❑ w maju 1988 roku Janos Kádár ustąpił ze stanowiska (rządził od 1956)
- ❑ 22 marca 1989 roku główne ugrupowania opozycyjne skoordynowały swoje działania
- ❑ 13 czerwca rozpoczęły się obrady Trójkątnego Stołu, w których wzięli udział komuniści, opozycja oraz organizacje społeczne i związki zawodowe
- ❑ od maja 1989 likwidowano zasieki na granicy z Austrią
- ❑ 18 września zakończyły się rozmowy przy Trójkątnym Stole. Najważniejszym elementem podpisanego porozumienia była zapowiedź przeprowadzenia wolnych wyborów parlamentarnych
- ❑ 25 marca 1990 roku na Węgrzech odbyły się pierwsze w Europie Środkowo-Wschodniej wolne wybory parlamentarne, w których zwyciężyło opozycyjne Węgierskie Forum Demokratyczne

Czechosłowacja – aksamitna rewolucja (X-XII 1989)

- ❑ w styczniu 1989 roku przypadła 20. rocznica śmierci Jana Palacha – studenta ekonomii i historii, który dokonał samospalenia w proteście przeciwko zdławieniu Praskiej Wiosny
- ❑ choć wzrosła aktywność opozycji nie następował przełom w nastrojach społecznych
- ❑ dopiero listopadowe manifestacje i pogłoski o śmierci uczestnika zmieniły sytuację
- ❑ 24 listopada zebrało się plenum Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Czechosłowacji, podczas którego całe kierownictwo partii ustąpiło
- ❑ 25 listopada delegacje z całej Czechosłowacji przybyły do Pragi na manifestację Forum Obywatelskiego (800 tys. ludzi)
- ❑ 27 listopada o godzinie 12 rozpoczął się strajk generalny, który przebiegał pod hasłami „dość rządów jednej partii” oraz „wolne wybory”
- ❑ pod wpływem groźby kolejnego strajku generalnego 29 grudnia Gustáv Husák zrezygnował z urzędu prezydenta
- ❑ Zgromadzenie Federalne wybrało Havla na urząd prezydenta
- ❑ wolne wybory odbyły się w dniach 8–9 czerwca

Bułgaria (1989/1990)

- ❑ od 1954 roku sekretarzem generalnym KC Bułgarskiej Partii Komunistycznej Todor Żiwkow, zagorzały stalinista
- ❑ niezależny związek zawodowy "Podkriepa" (wsparcie, pomoc) i stowarzyszenie "Ekogłasnost"
- ❑ maj: pokojowe manifestacje Turków bułgarskich
- ❑ X/XI Międzynarodowa Konferencja Ekologiczna KBWE "Ekoforum" podczas obrad ekolodzy bułgarscy organizowali wiece, na których wysuwano też hasła polityczne
- ❑ 10 listopada 1989 w wyniku wewnątrzpartyjnego zamachu stanu obalono bułgarskiego przywódcę
- ❑ rozmowy Okrągłego Stołu rozpoczęły się 16 stycznia 1990 roku i trwały do 15 maja
- ❑ 8 czerwca 1990, w wyborach parlamentarnych zwyciężyła jednak Bułgarska Partia Socjalistyczna (kontynuacja partii komunistycznej), jako że wyborcy przestraszyli się zapowiadanej przez opozycję "terapii wstrząsowej" w gospodarce i braku jednolitego programu politycznego
- ❑ 29 listopada 1990 – upadek komunizmu w Bułgarii; dymisja socjalistycznego premiera; nowym prezydentem został Żeliu Żelew ze Związku Sił Demokratycznych, a na czele nowego rządu stanął niezależny polityk Dymitr Popow

Rumunia obalenie Ceaurescu (grudzień 1989)

- napływające z innych państw bloku wschodniego informacje zachęciły społeczeństwo do przeprowadzenia zmian
- 15 grudnia w Timișoarze narastające napięcie, związane z prześladowaniem mniejszości węgierskiej, wybuchło po zatrzymaniu lidera mniejszości narodowej – pastora László Tőkésa
- przeciwko demonstrantom użyto broni – zginęło ponad 60 osób
- 18 grudnia Ceaurescu wrócił z Iranu – po powrocie wygłosił w radiu i telewizji przemówienie, w którym nazwał uczestników protestów „chuliganami” i „faszystami”
- 19 grudnia miejscowe fabryki ogłosiły strajk, zaś dzień później w Timișoarze powstał Rumuński Front Demokratyczny
- 20 grudnia Ceaurescu podczas wystąpienia w telewizji oświadczył, że inspiratorami niepokojów w Timișoarze byli „rewanżyści, rewizjoniści i obce służby specjalne”
- wojskowi odmawiali wysłania żołnierzy do tłumienia protestów
- 21 grudnia pod budynkiem KC RPK Ceaurescu zgromadził dziesiątki tysięcy ludzi, którzy mieli usłyszeć przemówienie przywódcy Rumunii (studenci zaczęli skandować „Ceaurescu dyktator”)
- 22 grudnia w Bukareszcie dziesiątki tysięcy ludzi manifestowało
- nowo mianowany głównodowodzący armii wydał jej rozkaz powrotu do koszar
- po oblężeniu przez demonstrantów gmachu Komitetu Centralnego Nicolae Ceaurescu wraz z żoną Elena postanowili uciec helikopterem
- w godzinach popołudniowych aresztowano małżeństwo
- władzę przejął składający się z 235 osób Front Ocalenia Narodowego, składający się z byłych działaczy partyjnych i wojskowych (prezydentem został Ion Iliescu, który złagodził restrykcyjną politykę)
- 23 grudnia Nicolae i Elena Ceaurescu stanęli przed zwołanym trybunałem wojskowym. Orzeczono wobec nich karę śmierci
- wyrok wykonano 25 grudnia 1989 roku

obalenie muru berlińskiego

- ❑ w 1989 roku w NRD zaczęły organizować się ruchy opozycyjne
- ❑ 17 października protesty społeczne i exodus obywateli NRD skłonił Biuro Polityczne KC Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec do odwołania Ericha Honeckera (na czele partii od 1971) i jego najbliższych współpracowników
- ❑ 4 listopada w Berlinie odbyła się manifestacja, która zgromadziła 700 tys. uczestników
- ❑ 9 listopada przyjęto projekt rozporządzenia wprowadzającego swobodę emigracji do RFN. Na skutek nieprecyzyjnych informacji przekazanych na konferencji prasowej przez Güntera Schabowskiego, pod naporem tłumu, w nocy 9 listopada otworzono granice
- ❑ tysiące berlińczyków zaczęło burzyć mur
- ❑ w ciągu kilku dni granicę z Berlinem przekroczyło 4 mln mieszkańców Niemiec Wschodnich. Rozmowy Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec i opozycji rozpoczęły się 7 grudnia, a zakończyły 12 marca 1990 roku

zjednoczenie Niemiec

- ❑ **pod koniec 1989 roku kanclerz RFN, Helmut Kohl, zaproponował dziesięciopunktowy plan przywrócenia jedności Niemiec**
- ❑ **18 marca 1990 roku wybory parlamentarne w NRD**
- ❑ **po wyborach negocjacje na temat warunków połączenia obu państw**
- ❑ **5 maja w Bonn rozpoczęła się pierwsza tura rozmów dotyczących integracji Niemiec (tzw. konferencja dwa plus cztery): ministrowie NRD, RFN, USA, ZSRR, Wielkiej Brytanii i Francji**
- ❑ **za przywróceniem jedności Niemiec opowiedzieli się: prezydent George H.W. Bush, szef personelu Białego Domu James Baker oraz przywódcy państw bloku wschodniego**
- ❑ **Czechosłowacja, Polska i Węgry widziały możliwość przynależności zjednoczonych Niemiec w NATO; przeciwne stanowisko miał Związek Radziecki, który sugerował przyjęcie przez Niemcy statusu państwa neutralnego**
- ❑ **traktat o zjednoczeniu podpisano 31 sierpnia**
- ❑ **3 października 1990 roku oba państwa zjednoczyły się**

następstwa Jesieni Narodów

- ❑ po rozpadzie bloku wschodniego kraje Europy Środkowo-Wschodniej stanęły przed zadaniem przekształcenia centralnie sterowanych gospodarek w stabilne gospodarki wolnorynkowe**
- ❑ niektóre państwa oczekujące na wejście do Unii Europejskiej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry) szybko przeprowadziły prywatyzację, modernizację i reorganizację przemysłu, rolnictwa i sektora usług, zaś Rumunia i Bułgaria reformy gospodarcze odwlekąły**
- ❑ rozpadła się Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej**
- ❑ rozpadł się Układ Warszawski**

początek walk w Jugosławii

- od 1991 roku doszło do rozpadu Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii i w konsekwencji do powstania niepodległych państw i konfliktów zbrojnych**
- rozpad Jugosławii wynikał z wielu niezależnych od siebie czynników:**
  - problemy ekonomiczne**
  - ożywienie idei narodowych (szczególnie po nowelizacji konstytucji 21 lutego 1974 roku i śmierci Broz Tity)**
  - animozje historyczne**
  - wpływ przemian ustrojowych w Europie Środkowo-Wschodniej**

rozpad Czechosłowacji

- ❑ wyniki wyborów parlamentarnych w czerwcu 1992 roku przesądziły o rozpadzie Czechosłowacji
- ❑ 25 listopada 1992 roku Zgromadzenie Federalne przyjęło legislację, umożliwiającą konstytucyjne rozwiązanie federacji. Zgodnie z nowym prawem przy podziale majątku zastosowano przelicznik 2:1 na korzyść Czech (w którym mieszkało dwa razy więcej osób niż na Słowacji)
- ❑ 1 stycznia 1993 roku kraj ostatecznie rozpadł się na dwa państwa: Czechy oraz Słowację (aksamitny rozwód)

modele demokratyzacji wg Huntingtona

□ model liniowy

- stopniowy wzrost demokracji w danym państwie

□ model cykliczny

- naprzemienne okresy demokracji i autokracji
(typowe dla krajów Trzeciego Świata)

□ model dialektyczny

- rozwój klasy średniej demokratyzuje państwo, ustrój ten jednak zostaje zastąpiony niedemokratycznym, który zostaje obalony i zapanowuje zrównoważona demokracja

przemiany prowadzące do demokratyzacji wg Huntingtona

□ zastąpienie

- ugrupowania opozycyjne przewodziły demokratyzacji, a reżim autorytarny upadał lub był obalany

□ transformacja

- elity rządzące przewodziły demokratyzacji

□ przemieszczenie

- demokratyzacja była rezultatem w głównej mierze wspólnych działań rządu i ugrupowań opozycyjnych

□ interwencja

- zmiana systemu na skutek działań z zewnątrz

dekomunizacja

- zmiana ustroju polegająca na zniesieniu ustroju socjalizmu biurokratycznego (potocznie „komunizmu”) przez likwidację rozwiązań prawnych, instytucjonalnych i personalnych
- w węższym znaczeniu: usunięcie członków partii komunistycznej z zajmowanych stanowisk w systemie demokratycznym

Iustracja w III RP

- proces ujawniania faktu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944-1990 osób pełniących funkcje publiczne lub kandydujących do pełnienia tych funkcji**

pierwsza uchwała lustracyjna
została przyjęta w
Czechosłowacji w 1990 r.

„gruba kreska”

- ❑ **slogan polityczny wywodzący się z exposé premiera Tadeusza Mazowieckiego wygłoszonego w Sejmie kontraktowym 24 sierpnia 1989:**
  - *Rząd, który utworzę, nie ponosi odpowiedzialności za hipotekę, którą dziedziczy. Ma ona jednak wpływ na okoliczności, w których przychodzi nam działać. Przeszłość odkreślamy grubą linią. Odpowiadać będziemy jedynie za to, co uczyniliśmy, by wydobyć Polskę z obecnego stanu załamania.*
- ❑ **według Tadeusza Mazowieckiego te słowa oznaczały odcięcie się rządu od poprzedniego systemu politycznego Polski i funkcjonujących w nim władz**
- ❑ **jego przeciwnicy, skupieni początkowo wokół Lecha Wałęsy, a następnie wokół rządu Jana Olszewskiego interpretowali „grubą kreskę” jako symbol niechęci wobec historycznych rozliczeń, lustracji i dekomunizacji oraz akceptację wobec funkcjonowania środowisk postkomunistycznych w polskiej polityce oraz gospodarce (uwłaszczenie nomenklatury)**

Instytut Pamięci Narodowej

- ❑ urząd państwowy o uprawnieniach badawczych, edukacyjnych, archiwalnych, śledczych, lustracyjnych, poszukiwawczych i komemoratywnych
- ❑ powołany 19 stycznia 1999 na mocy ustawy z 18 grudnia 1998 o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
- ❑ pracujący w Biurze Lustracyjnym oraz jedenastu Oddziałowych Biurach Lustracyjnych prokuratorzy uczestniczą w weryfikacji prawdziwości oświadczeń lustracyjnych, w przypadku wątpliwości co do ich prawdziwości przygotowują postępowania lustracyjne, a następnie uczestniczą w toczących się przed sądami postępowaniach lustracyjnych

bibliografia

- ❑ <https://encyklopedia.pwn.pl>
- ❑ <https://pl.wikipedia.org>
- ❑ <https://dzieje.pl>
- ❑ <https://culture.pl>